

інформації працювали 1993 (74,5%) особи, 430 (16,1%) – у виробничій сфері, 136 (5,1%) – у сфері обслуговування, 96 (3,6%) – в освіті. Враховуючи розподіл комуністів за родом занять: 2578 (96,4%) були службовцями, 92 (3,5%) – робітниками, 4 (0,1%) – селянами. За освітнім рівнем партійці з нижчою освітою склали 60,3% (1612), із середньою – 35,1% (937), з вищою – 4,7% (125) осіб [4, арк. 55]. Відряжені зі східних областей фахівці поповнили лави службовців сільського, районного та обласного рівнів, насамперед їх партійного ядра, у форматі первинних партійних організацій. Привертає увагу невідповідність числового співвідношення відсотка службовців у партійних організаціях області (96,4%) і відсотка членів партії із середньою та вищою освітою сукупно (39,8%), з чого випливає, що 56,6% службовців-комуністів мали тільки нижчу освіту. Утворилися своєрідні «ножниця», або розрив між якісним складом службово-управлінського сектора обласної партійної організації та масштабами впливу і значення цього сектора в житті області, бо такий низький освітній рівень обумовлював недостатню якість і ефективність фахової діяльності службовців із партійними квитками, що вони намагалися компенсувати партійно-бюрократичною активністю, ідеологічним впливом і політичним насиллям.

Кадрова політика обласної партійної організації, в тому числі у сфері освіти, базувалась на «сталінських вказівках щодо підбору, підготовки і висування кадрів». В матеріалах I Тернопільської обласної конференції окреслені основні постулати кадрової політики Комуністичної партії: цінити кадри як золотий фонд партії і держави (!), знати достоїнства і хитби кожного працівника, терпляче вирощувати кадри, вчасно і сміливо висувати молоді кадри з максимальним ефектом для політичної лінії партії [4, арк. 59].

Список використаних джерел

1. Ковалюк В. Р. Культурологічні та духовні аспекти «радянзації» Західної України (вересень 1939 р. – червень 1941 р.) / Український історичний журнал. – 1993. – №2, 3. – 144 с.
2. Державний архів Тернопільської області. – Ф.П-1. – Оп.1. – Спр.2.
3. Там само. – Ф.Р-1833. – Оп.6. – Спр.36.
4. Там само. – Ф.П-1. – Оп.1. – Спр.3.
5. Західна Україна під большевиками. IX.1939 – VI.1941. Збірник. За ред. Мілени Рудницької. – Нью-Йорк, 1958. – 494 с.
6. Історія міст і сіл УРСР. Тернопільська область / Голова ред. кол. Нечай С. П. – К., 1973. – 640 с.
7. Соколовська Т. Г. Культурне будівництво в західних областях УРСР в перші роки радянської влади. Вересень 1939 р. – червень 1941 р. / 40 років Великому Жовтню. – Львів, 1957. – 299 с.
8. Хоневчук В. М. Від темряви до світла. – К.: Політвидав України, 1979. – 124 с.

References

1. Kovaljuk V. R. Kul'turologichni ta duhovni aspekty «radjanizacii» Zahidnoi' Ukrainy (veresen' 1939 r. – cherven' 1941 r.) / Ukrain's'kyj istorychnyj zhurnal. – 1993. – №2, 3. – 144 s.
2. Derzhavnyj arhiv Ternopil's'koj oblasti. – F.P-1. – Op.1. – Spr.2.
3. Tam samo. – F.R-1833. – Op.6. – Spr.36.
4. Tam samo. – F.P-1. – Op.1. – Spr.3.
5. Zahidnja Ukrain'a pid bol'shevykami. IX.1939 – VI.1941. Zbirnyk. Za red. Mileny Rudnyts'koj. – N'ju-Jork, 1958. – 494 s.
6. Istorija mist i sil URSR. Ternopil's'ka oblast' / Golova red. kol. Nečaj S. P. – K., 1973. – 640 s.
7. Sokolovs'ka T. G. Kul'turne budivnytvo v zahidnyh oblastjah URSR v pershi roky radjans'koj vlady. Veresen' 1939 r. – cherven' 1941 r. / 40 rokov Velykogo Zhovtja. – L'viv, 1957. – 299 s.
8. Honevchuk V. M. Vid temrjavy do svitla. – K.: Polityvydav Ukrainy, 1979. – 124 s.

Ostrovskaya N. D., Department of humanities, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine separate unit «Berezhany Agrotechnical Institute» (Ukraine, Berezhany), lilya_pal@mail.ru

Staffing fledgling education system in the Ternopil region on period 1939–1941 year

This article studied selection process and training that would ensure formation of Soviet ideology in fledgling school, strengthen and spread the socialist transformation in all spheres of public life, and prepared a new change in young people reared on an international ideology were committed and ready to defend the interests of the Soviet States on the «Order of Stalin».

Keywords: the Soviet school, power of the people, the history of the USSR, the teacher, the Soviet consciousness party government.

Островская Н. Д., кафедра гуманитарных дисциплин, обособленное подразделение «Бережанский агротехнический институт» Национального университета биоресурсов и природопользования Украины (Украина, Бережаны), lilya_pal@mail.ru

Кадровое обеспечение системы образования в новообразованной Тернопольской области в период 1939–1941 гг.

Изучен процесс отбора и подготовки кадров, которые бы обеспечили формирование советского мировоззрения в новообразованной школе, укрепили и распространили социалистические преобразования во всех сферах общественной жизни, а также готовили новую смену молодых людей воспитанных на интернациональной идеологии, которые бы были отаны и готовы защищать интересы советского государства по «Приказу товарища Сталина».

Ключевые слова: советская школа, власть народа, история СССР, учитель, советское сознание, партия, правительство.

* * *

УДК 39(477.83):001.891«1939/1959»

Волошин М. М.,
молодший науковий співробітник відділу етнології
сучасності, Інститут народознавства НАНУ
(Україна, Львів), m_volowun@ukr.net

Львівський осередок української етнографії: основні напрями наукової діяльності у 1939–1959 роках

На основі архівних і літературних джерел висвітлено головні напрями наукової діяльності Львівського осередку української етнографії у 1939–1959 рр. Проаналізовано вплив марксистсько-ленінської ідеології на етнографічні дослідження львівських учених. Встановлено, що в сер. 50-х рр. XX ст. в українській етнографічній науці відбувся перехід від західноєвропейської етнографічної школи до радянської.

Ключові слова: Атлас матеріальної культури західних областей УРСР, етнографія, ідеологія, Парк Української Культури, «Українці», «Український історико-етнографічний атлас».

Кінець 30–50-х рр. XX ст. – складний період функціонування західноукраїнської етнографічної науки. Він характеризується тим, що в радянський період відбувалося нищення українських народознавчих осередків і мала місце часта зміна напрямів їхньої наукової діяльності. Радянська влада зобов'язала етнографів у наукових працях показувати благодієтворні перетворення в житті та побуті населення західних областей України, пропагувати й утверджувати нові радянські звичаї та обряди, бо традиційні за радянською ідеологією є пережитками, шкідливими для побудови комуністичного суспільства [25, с. 60]. У 1930–1950-х рр. прикладом процесу радянзації української етнографії та насадження комуністичної тематики став Львівський осередок української етнографії. Протягом кін. 1939 – поч. 1940 рр. та з 1944–1949 рр. науковий колектив Львівського осередку української етнографії працював над «Атласом

матеріальної культури західних областей УРСР». Метою роботи було дослідити традиційну матеріальну культуру мешканців західних областей УРСР. Для цього вивчалися різні ділянки матеріальної культури українців, а зібраний матеріал переносився на карти. Через те, що Атлас не відповідав завданням та методології радянської науки, яка будувалася на марксистсько-ленінській ідеології подальша робота над ним була згорнута. Дослідження залишилися не опублікованим до наших днів [7, с. 45]. Паралельно з роботою над Атласом науковці Львівського осередку української етнографії досліджували історію української етнографії. Над цією важливою темою для історії культури України працювали Ф. Колесса [10; 11] і П. Мечник [11]. Також вивчалася генеза окремих явищ матеріальної та духовної культури українців. Над цим працювали: В. Пастущин, який вивчав слов'янський етнос [6] й І. Симоненко – досліджував історію сімейних общин на Закарпатті [26].

У цей період у Львівському осередку української етнографії йде науково-пошукова робота, метою якої було підготувати матеріали до створення львівського скансену. Ідея створення музею під відкритим небом виникла у роки Другої світової війни. Головним її ідейним натхненником був проф. І. Свенціцький. У реалізації цієї ідеї йому сприяли: І. Крип'якевич, М. Драган, Я. Музика, І. Гургула, І. Вільде, О. Кульчицька, Я. Галан [17, с. 8]. Про те, що І. Свенціцький виношував ідею створення львівського скансену згадував В. Паньків у 1944 р. в пояснювальній записці до проекту побудови музею у Львові. Це мав бути великий та незвичайно привабливий етнографічний парк західних областей України, з «павільйонами, виставками, театром та ін. спорудами» [17, с. 8]. Збірка його експонатів мала представляти розвиток української культури та народної творчості.

У 1945 р. під керівництвом Р. Гарасимчука розробляється проект і документація щодо побудови у Львові музею під відкритим небом – Парку Української Культури. Розроблена документація складалася з двох частин: пояснювальної записки та проспекту планувальної організації об'єктів матеріальної та духовної культури українців. Пояснювальну записку підготував В. Паньків [3, с. 10; 11; 21, с. 1130–1141]. У ній описана майбутня експозиція музею під відкритим небом. План експозиції етнографічних об'єктів розроблявся на основі вивчення європейського досвіду та студій українських словників з метою виявлення автохтонних об'єктів. Такий сценарій побудови експозиції львівського скансену ґрунтувався на тому, щоб при організації скансену можна було врахувати локальні інваріанти багатьох галузей традиційного будівництва, народних ремесел та побуту [21, с. 1130]. У 50-х рр. ХХ ст. не дивлячись на наявну документацію та в силу політичних обставин львівським народознавцям не вдалось реалізувати ідею створення Парку Української Культури. Цей задум почав реалізовуватися у 1966 р. [17, с. 8].

Переломним моментом в етнографічній науці Західної України став 1950 рік. Для вчених Львівського осередку української етнографії було затверджено нову тему дослідження – «Побут та культура колгоспників УРСР», якою керували безпосередньо з Києва [7, с. 46; 28, с. 19]. Над нею працювали В. Пастущин [22], Д. Фіголь [29], М. Ломова [15], І. Симоненко [27] та ін., яких зобов'язували в етнографічних дослідженнях використовувати марксистсько-ленінську ідеологію [28, с. 19].

З цього часу і до проголошення незалежності України радянська ідеологія визначала тематику й напрями народознавчих досліджень для вчених Львівського осередку української етнографії. Вони визначалися постановами Президії АН УРСР і науковими нарадами. Ідеологічні настанови були обов'язковими для виконання. Починаючи з 1950-х рр. народознавчі дослідження переходять під опіку Москви. Протягом цього часу регулярно проводилися етнографічні наради в Москві та Ленінграді. На них обговорювалася тематика та напрями наукової діяльності радянських наукових інституцій. З 23 січня – по 3 лютого 1951 рр. в Москві відбулася Всесоюзна етнографічна нарада, яку організував Інститут етнографії АН СРСР. Етнографічну нараду відкрив акад. Б. Д. Греков, який відзначив, що «остання Всесоюзна етнографічна нарада проводилась ще в 1938 р. і з цього часу в розвитку етнографічної науки відбулися значні зміни» [9, с. 221]. Він наголосив, що «головна мета роботи етнографічної наради – підвести підсумки етнографічних досліджень проведених в кін. 30–40-х рр. ХХ ст.; обговорити важливі упуцнення та критично їх оціни, а також розглянути майбутній план розвитку радянської етнографії» [9, с. 221]. На ній також доповідав директор Інституту етнографії АН СРСР С. П. Толстов, який підвів підсумки етнографічних досліджень радянських етнографів за 1946–1950 рр.; звернув увагу на експедиційну й музейну роботу наукових установ АН СРСР. На основі доповіді С. Толстова було сформовано план розвитку радянської етнографії на 1951–1955 рр. [9, с. 221]. На цій нараді І. Симоненко звітував про проведені етнографічні дослідження від АН УРСР. У резолюції цієї наради зазначалося, що впродовж 1938–1950-х рр. набула розвитку та зміцнилася радянська етнографічна школа. Провідну і вирішальну роль у становленні та зміцненні якої відіграв журнал «Советская Этнография». У постанові було наголошено, що в кін. 30–50-х р. ХХ ст. відбувся переломний момент у розвитку етнографічної науки, важливу роль в якому відіграли постанови ЦК ВКП(б) з ідеологічних питань [24, с. 231]; високо оцінено початок дослідження «позитивних змін» в побуті й житті радянського суспільстві. Резолюція Всесоюдної етнографічної наради остаточно затвердила вивчення соціалістичного побуту робітників та колгоспного селянства радянського періоду [24, с. 231].

Відповідно до постанови етнографічної наради 1951 р. радянська ідеологія вимагала від етнографів «нової» підтасованої під неї (ідеологію) періодизації історії етнографії. Під безпосереднім керівництвом Інституту етнографії АН СРСР регулярно проводилися етнографічні експедиції з вивчення побуту робітників та колгоспного селянства, щорічні експедиційні звіти яких публікувалися в журналі «Советская Этнография» [24, с. 233]. Радянська ідеологія визначила принципи побудови музейної етнографічної експозиції. Вона мала будуватися на основі марксистсько-ленінської методології та відображати у ній культуру й побут робітників і колгоспників у радянський період [24, с. 232–233].

Основні положення резолюції етнографічної наради 1951 р. спричинили третю реорганізацію львівських наукових установ АН УРСР в Західній Україні та визначили нові напрями етнографічної діяльності для наукового колективу Львівського осередку української етнографії. Науковці розпочали дослідження на тему «Етнографічне вивчення Українського Полісся» [7, с. 47].

Для цього дослідники провели дві польові експедиції на Полісся, участь у яких взяли: П. Жолтовський, М. Козакевича, К. Матейко, М. Ломова, Л. Суха, Д. Фіголь, М. Козакевич та ін. [7, с. 47].

Важливу роль у становленні радянської етнографії відіграла Перша Республіканська нарада 1954 р., яка відбулася у Львові 23–26 лютого цього року. Її метою було обговорити перспективи й стан розвитку етнографічної діяльності на Україні. У цій нараді взяли участь діячі науки та культури із 29 міст УРСР: етнографи, працівники краєзнавчих й історичних музеїв, історики, фольклористи, мистецтвознавці та лінгвісти, а також етнографи Москви, Ленінграда, Мінська, Тбілісі, Кишинева, Риги та Казані [12, с. 139]. Львівськими учасниками наради з етнографічних питань були: І. Крип'якевич, В. Пастущин, С. Сидорович, К. Матейко, Л. Суха, Д. Фіголь, М. Ломова, І. Симоненко, А. Генсіорський. Це була етнографічна нарада всесоюзного масштабу, яка в Україні проводилася вперше і стала переломним моментом у формування головних напрямів наукової діяльності колективу Львівського осередку української етнографії. Першу Республіканську етнографічну нараду відкрив керівник Львівського відділу Президії АН УРСР акад. Й. З. Штокало, який виголосив провідні завдання етнографічної науки, які ставилися перед львівськими дослідниками. З головною доповіддю «Задачи советской этнографической науки» виступив член-кореспондент АН СРСР С. П. Толстов, у якій охарактеризував досягнення й недоліки наукової діяльності радянських етнографів і окреслив подальші перспективи проведення етнографічних студій [12, с. 140]. Він наголосив на недостатньому вивченні побуту та культури робітників, такий стан обгрунтував «тривалим впливом пророчих настанов буржуазної етнографії...» [14, с. 158].

Доповідь про «Стан та перспективи розвитку радянської етнографії на Україні» виголосив М. Т. Рильський. Він наголосив, що етнографічні дослідження в УРСР значно покращилися та поживалися; високо оцінив внесок львівських етнографів: К. Матейко (кераміка), Л. Сухої (вироби із металу) і С. Сидорович (художня тканина та вибійка) у дослідження художніх промислів та прикладного мистецтва та О. Кульчицької, яка видала альбоми про народний одяг і будівництво населення Західної України. Він зауважив, що науковці Львівського етнографічного осередку провели масштабну роботу з вивчення музейних фондів і розробили нові принципи побудови етнографічної музейної експозиції [12, с. 141] та відзначив вагомий досягнення львівських етнологів у проведенні польових експедицій на терени Полісся та Закарпаття, які були організовані під керівництвом М. Т. Ломової.

На Першій Республіканській етнографічній нараді у Львові також виступили львівські етнографи. Про етнографічну діяльність І. Я. Франка зробила доповідь М. Ломова [16], К. Матейко і Л. Суха у своїх виступах підвели підсумки наукового дослідження художньої кераміки та метальєрського промислу на західноукраїнських землях [12, с. 141]. Крім доповідей з проблем народознавства, львівські етнографи окреслили стан та план музейної роботи в Державному музеї етнографії та художнього промислу АН УРСР у Львові. Цю проблему розвинув І. Симоненко, який виголосив доповідь про план і принципи побудови етнографічної експозиції у львівському музеї [12, с. 142].

Відповідно до постанови Першої Республіканської наради 1954 р. основними напрямками наукової діяльності львівських етнографів було: 1) закріпити дослідження соціалістичних перетворень в культурі та побуті колгоспного селянства та всебічно його розвивати на сучасному етапі вивчення; 2) дослідити головні проблемні історії етнографічної науки; 3) видати український історико-етнографічний атлас. Згідно з резолюцією етнографічних нарад 1951р. і 1954 р. у Львівському осередку української етнографії було започатковано видання двох наукових збірників. У 1954 р. вийшов перший випуск збірника «Матеріалів з етнографії та художнього промислу», а в 1956–1957 рр. – другий і третій. З 1959 р. змінено назву цього збірника. З того часу і до 1963 р. у Львові видавалися «Матеріали з етнографії й мистецтвознавства» [10, с. 16].

Відповідно до резолюції етнографічної наради 1954 р. було затверджено головні напрямки наукової діяльності Львівського осередку української етнографії та постановлено на поч. 1956 р. проаналізувати їх результати. Вони були обговорені за вказівкою Президії АН СРСР на Етнографічній нараді в Ленінграді 14–22 травня 1956 р. У її резолюції зазначалося, що план науково-дослідної роботи накреслений у 1951 та 1954 рр. в основному виконаний [23, с. 38]. Резолюція Етнографічної наради 1956 р. постановила, що вивчення й висвітлення «позитивних змін» в побуті та культурі робітників УРСР – одне із першочергових і важливих завдань радянських етнографів [23, с. 141]. Рішення, які були прийняті на Етнографічній нараді стали причиною того, що в 1956 р. у Львівському осередку української етнографії було започатковано видання «Довідника по фондах Музею етнографії та художнього промислу АН УРСР». Метою довідника було популяризація етнографічних музейних збірок. У наукових статтях цього збірника містилися матеріали про фонди народного мистецтва та побуту, а саме інформація про збірки народної різьби по дереву, кераміки, художніх виробів з металу, дитячих іграшок, музичних інструментів і дерев'яного посуду [4, с. 10]. На цій нараді львівські етнологи звітували про стан виконання завдань накреслених у 1951 р. З цієї метою вони взяли участь в роботі 3 секцій: 1) сучасної культури та побуту народів СРСР і демократичних країн; 2) історії первісного суспільства; 3) музейної роботи. На першій секції М. Ломова виступила із доповіддю «Дослідження сімейного побуту робітників Донбасу» [23, с. 130]; І. Симоненко на секції історії первісного суспільства свій виступ присвятив українській сім'ї [23, с. 133]; на третій секції Д. Фіголь виступив з доповіддю про побудову музейної експозиції «Побут та культура українського народу» [23, с. 137].

Важливим напрямом етнографічних студій у 1950–х рр. була реалізація «Українського історико-етнографічного атласу». Згідно з рішенням Всесоюзної етнографічної наради в Ленінграді створення «Українського історико-етнографічного атласу» було одне із першочергових завдань етнографічної науки радянського періоду [7, с. 16]. У 1956 р. науковий колектив Львівського осередку української етнографії розпочав його виконання. «Український історико-етнографічний атлас» мав підсумувати вагомий досягнення української етнографічної науки у вивченні культури та побуту українського народу впродовж сер. XIX – XX ст. й бути

основним джерелом для подальших етнографічних, фольклорних, мистецтвознавчих й історичних досліджень [9, с. 16; 20, с. 42]. Крім виконання Атласу, пріоритетним напрямом етнографічних досліджень була наукова робота над створенням великої узагальнюючої праці «Історія української етнографії». Її важливість обґрунтовувалася тим, що «історія української етнографії одна із найменш досліджених ділянок історичної науки України в радянський період» [9, с. 17].

Постанови XX з'їзду КП(б)У, XXI з'їзду КП(б)РС та Етнографічної наради в Ленінграді постановили, що головним завданням етнографічної науки є дослідження формування української народності та нації. Радянська влада зобов'язала етнографів опрацювати етнічну історію українців крізь призму єдності трьох братніх народів (українського, російського та білоруського) та критично віднестися до праць українських «буржуазно-націоналістичних» учених, які вважали, що український народ єдиний та самобутній [20, с. 46]. Ця тема мала досліджуватися за такими напрямками: формування української народності; становлення української нації в кін. XIX ст. – поч. XX ст.; формування української нації в 20–70-х рр. XX ст. Такі напрями викликали дискусію серед українських етнографів, в тому числі й серед львівських. Вони розуміли, що об'єктивне висвітлення цієї теми несло за собою позбавлення наукового ступеня, звільнення з роботи «за власним бажанням» та оголошення «ворогом народу». Зі свого боку радянська влада розуміла, що для дослідження цієї теми необхідна мобілізація етнографів та координація їхніх дій. З цієї метою було створено Координаційну комісію з фольклористики та етнографії в УРСР. Українських етнографів радянська влада зобов'язала, координувати вивчення цього напрямку з дослідженням питань формування російського та білоруського народів [20, с. 51]. Результатом цього дослідження мала бути історико-етнографічна монографія «Українці», яка була одним із томів до серії «Народи Мира» [12, с. 143]. З метою своєчасної підготовки монографії «Українці» було створено групу наукових співробітників під керівництвом К. Гуслистого [8, с. 118].

Не покладаючись на створену Координаційну комісію, в Києві 23–26 липня 1954 р. проводиться Республіканська нарада з питань етнографії, в ході якої були уточнені завдання щодо розвитку української етнографічної науки та мета роботи над монографією «Українці» [8, с. 118]. Після того, як тема пройшла проробку на етнографічних нарадах до неї у вересні 1954 р. було залучено чотирьох учених Львівського осередку української етнографії: І. Симоненка, К. Матейко, М. Ломову та Л. Суху [8, с. 119]. Для збирання матеріалу до монографії «Українці» етнографи здійснили ряд наукових відряджень й експедицій до міст і сіл західних й східних областей УРСР. У лютому 1955 р. під керівництвом О. С. Куницького відбулася експедиція на Донбас [13, с. 154]. У ній взяли участь М. Ломова та К. Матейко, які зібрили матеріал про громадський побут та матеріальну культуру населення східних областей УРСР [14, с. 160].

З метою в'яснення стану щодо виконання монографії «Українці» й дослідження історико-етнографічного районування, 20–23 лютого 1956 р. була проведена нарада з питань про етнографічні групи та локальні особливості в культурі та побуті українського народу кін. XIX – поч. XX ст. [18]. У ній взяли участь львівські

етнографи: І. Симоненко, Л. Суха й К. Матейко. На цій нараді І. Симоненко виголосив доповідь про історико-етнографічне районування Закарпаття, яке він розробив на основі матеріалів про поширення українського народного жіночого одягу на теренах Beskidu. Доповідь К. Матейко була присвячена локальним особливостям традиційної української кераміки. На основі польових матеріалів і музейних колекцій, їй вдалося виокремити шість історико-етнографічних районів поширення народної кераміки на Україні. Л. Суха у доповіді «Етнографічні райони і локальні особливості в українському народному мистецтві II пол. XIX – поч. XX ст.» розкрила головні локальні особливості в народному мистецтві українців [1; 2]. Про стан підготовки монографії «Українці» етнографи звітували на Республіканській нараді з питань розвитку гуманітарних наук і на Науковій сесії 1958 р. Незважаючи на те, що не були дослідженні окремі етнографічні теми та було недостатньо проведено польових досліджень [8, с. 120–121] її макет був надрукований у березні 1959 р. [8, с. 125].

На цих нарадах українські етнографи й фольклористи також обговорили «Основні проблеми розвитку фольклористики та етнографії в Українській РСР» [20] і розробили план щодо розвитку науково-дослідної, експедиційної, видавничої й популяризаторської роботи у галузі етнографії в УРСР [5, с. 7]. Основними завданнями цього плану були: розробка питань теорії та історії етнографічної науки; завершити й видати навчальний посібник «Українська етнографія»; розпочати написання «Українського етнографічного атласу»; надрукувати ряд важливих досліджень про побут робітників і колгоспного селянства України [5, с. 7]. Не пройшло ще року, після Республіканської сесії з питань розвитку гуманітарних наук, як 22 лютого 1959 р. Координаційна комісія з фольклористики та етнографії в УРСР затвердила «Основні проблеми розвитку фольклористики та етнографії в Українській РСР» [20].

Низка наукових сесій, нарад і постанов остаточно визначила напрям наукової діяльності й тематику етнографічних досліджень львівських вчених, яка була зосереджена на опрацювання «Соціалістичних перетворень в культурі та побуті українського народу». Вона охоплювала дві великі підтеми: «Культура й побут робітничого класу Радянської України» й «Соціалістичні перетворення в культурі і побуті колгоспного селянства УРСР». Актуальність цього дослідження було обґрунтовано тим, що без етнографічного вивчення «кількомільйонної маси робітників не можна всебічно висвітлити кращі національні риси і багатогранність культурно-побутової самодіяльності українського народу» [9, с. 9] і тому таке дослідження повинно становити невід'ємну ділянку етнографічного вивчення у працях львівських народознавців. У наукових працях етнографи зобов'язувались пропагувати те, що «робітничий клас творчо використовує і далі розвиває» [20, с. 29] кращі багатотомові надбання українського народу, як у матеріальній так, і в духовній культурі, а в робітничому середовищі виникають нові народні звичаї та явища матеріальної культури [20, с. 29], які помітні в прийомах та техніці народного будівництва, одязі, проведенні свят, дозвіллі та художній самодіяльності.

Етнографічне дослідження «Соціалістичних перетворень в культурі та побуті українського народу»

мало охопити шість тем: 1) Розвиток робітничого класу Радянської України; 2) Житло; 3) Одяг; 4) Харчування; 5) Громадський; 6) Сімейний побут [20, с. 30–31]. Для цього було організовано чималу кількість польових експедицій по Україні за участю львівських етнографів, метою яких було зібрати матеріал про поселення, житло, одяг, харчування, громадський та сімейний побут робітників і колгоспників. Учасники експедицій вперше застосували метод заповнення посімейної картки, що допомогло ґрунтовно вивчити важливі питання сімейного побуту, кількісний склад сім'ї (за віком та статтю), головні заняття тощо [9, с. 33].

На основі аналізу постанов Президії АН УРСР, резолюцій Етнографічних нарад та етнографічних доробків учених Львівського осередку української етнографії встановлено, що процес переходу від західноєвропейського народознавства до радянського проходив у два етапи. З кінця 1939 р. – 1949 р. досліджувалася переважно традиційна матеріальна та духовна культура українського народу, що відбувалося на засадах європейської етнографічної школи. Отримані результати цих досліджень не задовольнили правлячу владу, тому більшість із них не проходили радянської цензури, були заборонені до друку етнографічні дослідження Ф. Колесси, М. Скорика, П. Мечника, В. Пастущина, Д. Фіголя, Я. Фіголь, план–проспект Етнографічного Атласу, історико–етнографічної монографія «Бойківщина». На поч. 50–х рр. ХХ ст. під тиском радянської влади, ідеологічного пресу та реорганізації наукових установ відбулася зміна наукових шкіл в українській етнографії. У якій домінуючою науковою школою стала радянська, яка характеризувалася проведенням етнографічних досліджень згідно з ідеології марксизму–ленінізму, критикою праць «буржуазних» етнографів, формуванням комуністичного світогляду та боротьбою з українським націоналізмом. Ідеологічного пресу не зазнавали праці тих учених, які використовували радянську методологію та активно пропагували радянський спосіб життя.

У формуванні головних напрямів наукової діяльності етнографів Львівського осередку української етнографії вагому роль відігравав ідеологічний аспект та проробки тем перед початком та в процесі їх виконання. Відповідно до резолюцій етнографічних нарад було сформовано основні напрями етнографічної роботи для наукового колективу Львівського осередку української етнографії. Етнографічна діяльність львівських учених передбачала: підготовку наукового підґрунтя до створення Парку Української Культури у Львові; розробку «Атласу матеріальної культури західних областей УРСР» і «Українського історико–етнографічного атласу»; написання «Історії української етнографії»; розробку монографії «Українці»; вивчення теорії формування української народності й нації та дослідження «Соціалістичних перетворень в культурі та побуті українського народу».

Відповідно до змісту доповідей етнографічних нарад, які виголошувалися в Ленінграді, Львові та Москві з'ясовано, що тематика етнографічних досліджень науковців Львівського осередку української етнографії змінювалася, зникла ціла низка етнографічних тем, а на перший план виходить вивчення й висвітлення «позитивних змін» в побуті та культурі робітників УРСР.

Список використаних джерел

1. Відділ рукописів Львівської наукової національної бібліотеки ім. В. Стефаника. – Ф. Л. Сухой 225. Од. зб. 321. П. 13. Стаття про етнографічні групи серед населення Карпатських гір (гуцули, бойки, лемки) про їх єдність з українським народом. – 28 арк.
2. Там само. – Ф. Л. Сухой 225. Од. зб. 715. П. 28. Рецензія на статтю Сухой Л. «Етнографічні райони і локальні особливості в українському народному мистецтві II пол. XIX – поч. XX ст.» 1956. – 1 арк.
3. Гарасимчук Р. П. Народні танці українців Карпат / Роман Гарасимчук. Кн.2. Гуцульські танці, авт. вступ. ст. Р. Кирчів, С. Павлюк; наук. ред. Р. Кирчів. – Національна академія наук України. – Львів: Інститут народознавства НАНУ, 2008. – 607 с.; іл.
4. Гембарович М. Т., Гургула І. В., Івасюта М. К. З історії Українського державного музею етнографії та художнього промислу АН УРСР / М. Гембарович, І. Гургула, М. Івасюта // Матеріали з етнографії та мистецтвознавства. – 1959. – Вип. IV. – С.3–12, іл.
5. Гідно зустрінемо ХХІ з'їзд Комуністичної партії Радянського Союзу і ХХ з'їзд Комуністичної партії України/ Народна творчість та етнографія (НТЕ). – 1958. – №4. – С.3–7.
6. Гілевич І. Я. Життєвий і науковий шлях етнолог, історика та мовознавця Василя Пастущина / І. Гілевич // Вісник Львівського Університету. Серія історична. – 2013. – Вип.49. – С.245–272.
7. Гілевич І. Я. Українська етнографічна наука у першому повноосвітньому десятилітті / І. Гілевич // Вісник Львівського Університету. Серія історична. – 2008. – Вип.43. – С.34–53.
8. Гончар Г. Роль К. Г. Гуслистого у підготовці історико–етнографічної монографії «Українці» / Г. Гончар // Український історичний збірник. – 2010. – Вип.13. – С.117–128.
9. Жданко Т. А. Этнографическое совещание 1951 г. / Т. Жданко // Советская Этнография (СЭ). – 1951. – №2. – С.221–230.
10. Колесса Ф. М. Історія української етнографії / НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського; [Передмова Г. А. Скрипник]. – Київ, 2005. – 368 с.
11. Колесса Ф. М. Обнова української етнографії й фольклористики на західних областях УРСР / Філарет Колесса; НАН України, ІМФЕ; [Упор., підг. тексту, вступна стаття, комен., дод., покажч. І. М. Коваль–Фучило]. – Київ: Логос, 2011. – 239 с.
12. Куницький А. С. Совещание украинских этнографов / А. С. Куницький // СЭ. – 1954. – №2. – С.139–143.
13. Куницький О. С. Експедиції по вивченню робітничого побуту України / О. С. Куницький // Українська етнографія [Наукові записки Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнографії Академії наук УРСР. Вип. IV]. – Київ, 1958. – С.154–157.
14. Куницький О. С. Робота відділу етнографії в 1954–1956 роках / О. С. Куницький // Українська етнографія [Наукові записки Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнографії Академії наук УРСР. Вип. IV]. – Київ, 1958. – С.158–162.
15. Ломова М. Т. До питання про етнографічне дослідження сімейного побуту робітників України / М. Ломова // Матеріали з етнографії та мистецтвознавства. – 1959. – Вип. V. – С.3–8.
16. Ломова М. Т. Етнографічна діяльність І. Я. Франка / М. Ломова. – Київ: АН УРСР, 1957. – 118 с.
17. Музей народної архітектури та побуту у Львові / Авт. тексту: А. Г. Данилюк, І. Д. Красовський, В. Л. Янов та ін. – Львів: Каменяр, 1980. – 183 с.
18. Народа з питань про етнографічні групи та локальні особливості в культурі і побуті українського народу кінця XIX – початку ХХ ст. // Українська етнографія [Наукові записки Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнографії Академії наук УРСР. Вип. IV]. – Київ, 1958. – С.162–171.
19. «Народы мира» / Под общей ред. С. П. Толстова. – 1954–1966 гг., в 13 т., 18 кн.
20. Основні проблеми розвитку фольклористики та етнографії в Українській РСР. – Київ: Вид–во АН УРСР, 1958. – 46 с.
21. Парк Української Культури у Львові / Вступ Роман Яців // Народознавчі зошити. – 2000. – №6. – С.1130–1141.
22. Пастущин В. Ю. Быт рабочих Бориславского нефтяного района (1815–1953 годы): автореф. дисс. ... канд. ист. наук / В. Ю. Пастущин. – Киев, 1954. – 19 с.
23. Резолюция этнографического совещания 1956 года // СЭ. – 1956. – №3. – С.138–142.
24. Резолюция Этнографического совещания при Институте этнографии АН СССР с участием представителей союзных и автономных республик // СЭ. – 1951. – №2. – С.231–234.

25. Росінський О. М. Народознавча наука за півстоліття / О. Росінський // НТЕ. – 1989. – №5. – С.60–63.
26. Симоненко І. Ф. До історії сімейної общини на Закарпатті / І. Симоненко // Матеріали з етнографії та художнього промислу. – 1954. – №1. – С.5–15.
27. Симоненко І. Ф. Формування соціалістичного побуту і культури трудящих Закарпаття / І. Симоненко // НТЕ. – 1958. – №1. – С.68–79.
28. Стельмах Г. Ю. Етнографічні дослідження Академії наук Української РСР за 40 років / Г. Стельмах // НТЕ. – 1959. – №4. – С.14–23.
29. Фіголь Д. І. До історії побуту робітників Львова в кінці XIX – на початку XX ст. / Д. Фіголь // Матеріали з етнографії та мистецтвознавства. – 1959. – Вип. IV. – С.13–23.
30. Этнографическое совещание 1956 года // СЭ. – 1956. – №3. – С.123–138.

References

1. Viddil rukopysiv L'vivs'koyi naukovoї natsional'noyi biblioteki im. V. Stefanyka. – F. L. Sukhoyi 225. Od. zb. 321. P. 13. Statyia pro etnografichni hrupy sered naselennya Karpat-s'kykh hir (hutsuly, boyky, lemky) pro yikh yednist' z ukraїns'kym narodom. – 28 ark.
2. Tam samo. – F. L. Sukhoyi 225. Od. zb. 715. P. 28. Retseziya na statyiu Sukhoyi L. «Etnografichni rayony i lokal'ni osoblyvosti v ukraїns'komu narodnomu mystetstvi II pol. KhKh – poch. KhKh st.» 1956. – 1 ark.
3. Harasymchuk R. P. Narodni tantsi ukraїntsiv Karpat / Roman Harasymchuk. Kn.2. Hutsul's'ki tantsi, avt. vstup. st. R. Kyrychiv, S. Pavlyuk; nauk. red. R. Kyrychiv. – Natsional'na akademiya nauk Ukraїny. – L'viv: Instytut narodoznavstva NANU, 2008. – 607 s.; il.
4. Hembarovych M. T., Hurhula I. V., Ivasyuta M. K. Z istoriyi Ukraїns'koho derzhavnoho muzeyu etnografiyi ta khudozhn'oho promyslu AN URSR / M. Hembarovych, I. Hurhula, M. Ivasyuta // Materialy z etnografiyi ta mystetstvoznavstva. – 1959. – Vyp. IV. – S.3–12, il.
5. Hidno zustrinemo KhKhKh z'yizd Komunistychnoyi partiyi Radyans'koho Soyuzu i KhKhKh z'yizd Komunistychnoyi partiyi Ukraїny/ Narodna tvorchist' ta etnografiya (NTE). – 1958. – № 4. – S.3–7.
6. Hilevych I. Ya. Zhyttyevyy i naukovyy shlyakh etnoloha, istoryka ta movoznavtsya Vasylya Pastushchyna / I. Hilevych // Visnyk L'vivs'koho Universytetu. Seriya istorychna. – 2013. – Vyp.49. – S.245–272.
7. Hilevych I. Ya. Ukraїns'ka etnografichna nauka u pershomu povoyennomu desyatylytiti / I. Hilevych // Visnyk L'vivs'koho Universytetu. Seriya istorychna. – 2008. – Vyp.43. – S.34–53.
8. Honchar H. Rol' K. H. Huslystoho u pidhotovtsi istoriko-etnografichnoyi monografiyi «Ukraїntsi» / H. Honchar // Ukraїns'kyyu istorychnyy zbirnyk. – 2010. – Vyp.13. – S.117–128.
9. Zhdanko T. A. Etnografycheskoe soveshchanye 1951 h. / T. Zhdanko // Sovet'skaya Etnografyya (SЭ). – 1951. – № 2. – S.221–230.
10. Kolessa F. M. Istoriya ukraїns'koyi etnografiyi / NAN Ukraїny, IMFE im. M. T. Ryl's'koho; [Peredmovna H. A. Skrypnyk]. – Kyiv, 2005. – 368 s.
11. Kolessa F. M. Obnova ukraїns'koyi etnografiyi y fol'klorystyky na zachidnykh oblastiakh URSR / Filaret Kolessa; NAN Ukraїny, IMFE; [Upor., pidh. tekstu, vstupna statyia, komen., dod., pokazhch. I. M. Koval'–Fuchylo]. – Kyiv: Lohos, 2011. – 239 s.
12. Kunyts'kyy A. S. Soveshchanye ukraїns'kykh etnografiv / A. S. Kunyts'kyy // SЭ. – 1954. – № 2. – S.139–143.
13. Kunyts'kyy O. S. Ekspedytsiyi po vuvchennyu robitnychoho pobutu Ukraїny / O. S. Kunyts'kyy // Ukraїns'ka etnografiya [Naukovi zapysky Instytutu mystetstvoznavstva, fol'klorystyky ta etnografiyi Akademiyi nauk URSR. Vyp. IV]. – Kyiv, 1958. – S.154–157.
14. Kunyts'kyy O. S. Robota viddilu etnografiyi v 1954–1956 rokakh / O. S. Kunyts'kyy // Ukraїns'ka etnografiya [Naukovi zapysky Instytutu mystetstvoznavstva, fol'klorystyky ta etnografiyi Akademiyi nauk URSR. Vyp. IV]. – Kyiv, 1958. – S.158–162.
15. Lomova M. T. Do pytannya pro etnografichne doslidzhennya simeynoho pobutu robitnykiv Ukraїny / M. Lomova // Materialy z etnografiyi ta mystetstvoznavstva. – 1959. – Vyp. V. – S.3–8.
16. Lomova M. T. Etnografichna diyal'nist' I. Ya. Franka / M. Lomova. – Kyiv: AN URSR, 1957. – 118 s.
17. Muzei narodnoyi arkhitektury ta pobutu u L'vovi / Avt. tekstu: A. H. Danylyuk, I. D. Krasovs'kyy, V. L. Yanov ta in. – L'viv: Kamenyar, 1980. – 183 s.

18. Narada z pytan' pro etnografichni hrupy ta lokal'ni osoblyvosti v kul'turi i pobuti ukraїns'koho narodu kintsya KhKh – pochatku KhKh st. // Ukraїns'ka etnografiya [Naukovi zapysky Instytutu mystetstvoznavstva, fol'klorystyky ta etnografiyi Akademiyi nauk URSR. Vyp. IV]. – Kyiv, 1958. – S.162–171.
19. «Narody myra» / Pod obshchey red. S. P. Tolstova. – 1954–1966 hh., v 13 t., 18 kn.
20. Osnovni problemy rozvytku fol'klorystyky ta etnografiyi v Ukraїns'kiy RSR. – Kyiv: Vyd-vo AN URSR, 1958. – 46 s.
21. Park Ukraїns'koyi Kul'tury u L'vovi / Vstup Roman Yatsiv // Narodoznavchi zoshyty. – 2000. – № 6. – S.1130–1141.
22. Pastushchyn V. Yu. Vyit rabochykh Boryslavskoho neftyanoho rayona (1815–1953 hody): avtoref. dyss. ... kand. yst. nauk / V. Yu. Pastushchyn. – Kyev, 1954. – 19 s.
23. Rezolyutsyya etnografycheskoho soveshchannya 1956 hoda // SЭ. – 1956. – № 3. – S.138–142.
24. Rezolyutsyya Etnografycheskoho soveshchannya pry Ynstyute etnografyy AN SSSR s uchastyem predstaviteley soyuznykh y avtonomnykh respublyk // SЭ. – 1951. – № 2. – S.231–234.
25. Rosins'kyy O. M. Narodoznavcha nauka za pivstolit'tya / O. Rosins'kyy // NTE. – 1989. – № 5. – S.60–63.
26. Symonenko I. F. Do istoriyi simeynoyi obshchyny na Zakarpatti / I. Symonenko // Materialy z etnografiyi ta khudozhn'oho promyslu. – 1954. – № 1. – S.5–15.
27. Symonenko I. F. Formuvannya sotsialistychnoho pobutu i kul'tury trudnyashchykh Zakarpattya / I. Symonenko // NTE. – 1958. – № 1. – S.68–79.
28. Stel'makh H. Yu. Etnografichni doslidzhennya Akademiyi nauk Ukraїns'koyi RSR za 40 rokiv / H. Stel'makh // NTE. – 1959. – № 4. – S.14–23.
29. Fihol' D. I. Do istoriyi pobutu robitnykiv L'vova v kintsy KhKh – na pochatku KhKh st. / D. Fihol' // Materialy z etnografiyi ta mystetstvoznavstva. – 1959. – Vyp. IV. – S.13–23.
30. Etnografycheskoe soveshchanye 1956 hoda // SЭ. – 1956. – № 3. – S.123–138.

Voloshyn M. M., junior researcher of the Institute of Ethnology National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine, Lviv), m_volowun@ukr.net

The center of the Ukrainian ethnography of Lviv: main areas of scientific activity in 1939–1959 years

The main aim of this article is to analyze the directions of scientific activity ethnographic center of Lviv in 1939–1959 years. The influence of the Marxist–Leninist ideology is analyzed on the investigations of ethnography of the scientists of Lviv. The article was written using the general scientific methods (induction, systematization and generalization of similar facts), special historical and ethnographical methods. It proved the passing from the school of ethnographic Western European to the Soviet.

Keywords: «Atlas of the material culture of the western regions of the USSR», ethnography, ideology, Lviv, Park of Ukrainian Culture, «Ukrainian», «Ukrainian Historical and Ethnology atlas».

Волюшин М. М., младший научный сотрудник отдела этнологии современности, Институт народоведения НАНУ (Украина, Львов), m_volowun@ukr.net

Львовский центр украинской этнографии: основные направления научной деятельности в 1939–1959 годах

На основе литературных источников освещены основные направления научной деятельности Львовского этнографического центра в 1939–1959 гг. Проанализировано влияние марксистско-ленинской идеологии на этнографические исследования львовских этнографов. Установлено, что в сер. 50-х гг. XX века в украинской этнографической науке состоялся переход от западноевропейской этнографической школы к советской.

Ключевые слова: «Атлас материальной культуры западных областей УССР», этнография, идеология, Парк Украинской Культуры, «Украинцы», «Украинский историко-этнографический атлас».

* * *